

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІКИ

Толмачова І.М.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

У статті проаналізовано дидактичні аспекти формування професійної мотивації у майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка». Схарактеризовано теоретичні положення, що виступають науковою основою даної роботи. Описано відповідні дидактичні умови. Провідною є ідея відображення у змісті роботи зі студентами потреб майбутньої професійної діяльності у школі першого ступеня та систематичного використання форм та методів, що забезпечують суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу у ході професійно-педагогічної підготовки. Представлено досвід організації даної роботи.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, майбутній учитель початкових класів, професійна мотивація, дидактичні аспекти, педагогіка.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Модернізація системи вищої освіти України, її адаптація до вимог Болонського процесу та сучасні умови організації освітнього процесу у середніх загальноосвітніх навчальних закладах обумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Одним із напрямів роботи педагогічного вищого навчального закладу (ВНЗ) стає переорієнтація процесу навчання з предметного на мотиваційний аспект. Дане завдання є принципово новим для системи вищої освіти України. Його розв'язання передбачає розробку та впровадження в практику роботи педагогічного ВНЗ комплексу відповідних заходів, які сприятимуть успішному формуванню професійної мотивації у майбутніх учителів із перших днів навчання.

Цілеспрямоване формування професійної мотивації сприяє своєрідному поєднанню студентів із процесом та результатами навчання, безпосередньо впливає на їхній особистісний розвиток упродовж всього навчання у педагогічному ВНЗ та подальше професійне становлення через запуск механізму професійного самовизначення та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі представлено низку досліджень і розробок, які відображають певні аспекти вирішення питання формування професійної мотивації у майбутніх спеціалістів. Зокрема, здійснено психосемантичний аналіз мотивації навчання студентів технічних і гуманітарних напрямів підготовки (О. Кочарян, Є. Фролова, В. Павленко). Виявлено динаміку змін мотивів навчання майбутніх спеціалістів на різних курсах (Н. Бордовська, А. Реан, П. Якобсон та ін.). Досліджено мотиваційну сферу майбутніх учителів у процесі професійного становлення (О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова). Обґрунтовано концепцію професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці (С. Єрохін, Ю. Нікітін, І. Нікітіна).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Інваріантною складовою професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя виступає базова педагогічна освіта. Однак,

у результаті аналізу теоретичних досліджень та методичної літератури виявлено недостатню кількість розробок, спрямованих на визначення та реалізацію дидактичних засад процесу формування професійної мотивації у майбутніх учителів початкових класів у ході вивчення циклу дисциплін загально-професійної підготовки, зокрема, навчальної дисципліни «Педагогіка».

Саме недостатній ступінь розв'язання цієї проблеми та її важливість для організації ефективної професійно-педагогічної підготовки у педагогічному ВНЗ складають актуальність цієї розвідки та зумовлюють вибір теми дослідження.

Мета статті – схарактеризувати дидактичні аспекти формування професійної мотивації у майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка».

Виклад основного матеріалу. Вирішення завдання цілеспрямованого формування у майбутніх учителів початкових класів професійної мотивації обумовлює теоретико-методологічне переосмислення досягнень дидактики вищої школи, наповнення її особистісним змістом і цінностями майбутньої професійної діяльності.

Мотивація – складний психолого-педагогічний феномен. На думку науковців, мотивація виступає безперечним чинником організації діяльності, що забезпечує її ефективність та смислову забарвленість.

У свою чергу, професійна мотивація – це сукупність чинників і процесів, які відбиваючись у свідомості, спонукають особистість до вивчення та ефективної реалізації професійної діяльності. Це – внутрішній спонукальний чинник професіоналізму фахівця, його продуктивної професійної діяльності [1]. Професійна мотивація – цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна властивість особистості, що є складником системи її ціннісних орієнтацій та, певним чином, забезпечує пошук смислу професійної діяльності та ефективних шляхів його реалізації.

Даний вид мотивації формується у ході навчально-пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів, яка є полімотивованою. Дослідники вважають, що пізнавальні й професійні мотиви в навчальній діяльності студентів тісно пов'язані один із одним і підвищують її продуктивність. Професійні мотиви порівняно з пізнавальними

інтенсивніше впливають на ефективність навчальної діяльності, тому бажано, щоб професійні мотиви були провідними в ієрархії мотивів студентів [5]. Виявлено, що на шляху професіоналізації майбутнього фахівця відбуваються вагомні зміни в його мотиваційній сфері, причому, важливим етапом є момент «прийняття» професії і отримання особистісного «вищого» смислу в майбутній професійній діяльності. Тоді навчальна діяльність студента отримує для нього більшу привабливість й стимулює його активність в отриманні знань саме в цій професії.

Виходячи з цього, в ході професійно-педагогічної підготовки дуже важливо цілеспрямовано впливати на підвищення в структурі мотивів студентів питомої ваги професійних мотивів.

У Коштовному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради майбутні вчителі початкової школи (спеціальність 6.010102 «Початкове навчання», освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр») вивчають педагогіку з першого по четвертий рік підготовки. Отже, існує необхідність та можливість забезпечення процесу формування у студентів стійкої професійної мотивації.

Стисло схарактеризуємо теоретичні положення, що виступають науковим підґрунтям для визначення дидактичних аспектів даної роботи.

Педагогічні дисципліни є основою для вивчення фахових методик та проходження педагогічної практики. Навчальні програми, в тому числі з педагогіки, повинні відображати тезаурус знань, умінь, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, міжсуб'єктні взаємодії. При відборі змісту навчально-виховної підготовки студентів із педагогічних дисциплін необхідно спиратися на сучасні теоретико-методологічні концепції особистісно-діяльнісного напрямку, національну і зарубіжну демократичну педагогічну спадщину [2]. Важливо відображати у змісті роботи потреби майбутньої професійної діяльності у відповідних типах навчальних закладів. Актуальною є трансформація традиційного навчального процесу у педагогічному ВНЗ в особистісно орієнтований через забезпечення змін у засобах педагогічної комунікації, формах та методах педагогічної взаємодії. Доречно враховувати в ході професійно-педагогічної підготовки професіограму вчителя початкових класів.

Ми погоджуємося з думкою Л. Коваль про те, що розвиток професійної мотивації в умовах особистісно зорієнтованої парадигми означає «не привнесення» в особистість готових мотивів, а створення таких умов, при яких необхідні мотиви формувалися б шляхом включення студентів у взаємодію між собою, викладачем і пізнавальним змістом навчального предмета [4].

У науковій літературі запропоновано низку дидактичних умов забезпечення стійкої професійної мотивації у студентів: професіоналізм викладача; ставлення до студента як до компетентної особистості; сприяння самовизначенню студента; організація навчання як процесу пізнання; використання методів стимулювання навчально-пізнавальної діяльності; усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання; професійна спрямованість навчальної діяльності; доступність змісту навчального матеріалу; фор-

мування (і підтримування) прагнень студентів виявити і ствердити себе через навчально-професійну діяльність [3].

Вважаємо, що дану групу педагогічних умов доцільно доповнити наступними: врахування домінуючих мотивів навчання студентів залежно від року навчання; організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та майбутніх учителів початкових класів; проблематизація змісту навчальних занять; залучення студентів до створення та використання особливих освітніх продуктів, які пов'язані з оволодінням ними педагогікою.

Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної мотивації у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» – складний, довготривалий і багатоаспектний процес.

Схарактеризуємо основні напрями такої роботи.

В ході вивчення «Педагогіки» аналіз основних понять даної науки, зв'язків між ними та процесів, що відбуваються у сучасній школі першого ступеня, організовано декілька разів, адже вони входять до структури багатьох модулів. При цьому, за нашими спостереженнями, поступово істотно змінюється та удосконалюється розуміння майбутніми вчителями їх суті та ефективних шляхів реалізації у ході педагогічної діяльності.

Детальне ознайомлення студентів із майбутньою педагогічною діяльністю та з сучасними вимогами до знань, умінь, навичок та якостей особистості вчителя початкових класів відбувається через вивчення робіт педагогів-класиків, створення картотеки висловів про вчителя, перегляд та обговорення фрагментів уроків та виховних справ, організацію та проведення круглих столів, проведення майстер-класів із педагогами-новаторами, тощо.

Задля розуміння та прийняття студентами сучасної моделі особистості успішного фахівця-освітителя здійснюється спостереження студентів за професійною діяльністю вчителів, цілеспрямоване ознайомлення з передовим досвідом роботи у початковій школі та професіограмою вчителя початкових класів, організовано групові роботи зі складання та обговорення певних моделей, запропоновано створення синквейнів.

Наведемо приклад синквейну «Сучасний педагог», написаного студенткою третього курсу Марією І. у ході вивчення теми «Методична робота в школі» з розділу «Школотзнавство»:

Сучасний педагог.

Людяний, розумний.

Виховує, розвиває, навчає.

Майстер своєї справи.

Взірець.

Із метою забезпечення проблематизації навчального змісту, набуття майбутніми вчителями початкових класів досвіду пояснення й аргументації своєї точки зору нами організовано аналіз проблемних питань (Сучасний школяр: людина, яку навчають, чи людина, яка навчається? Чи можливо забезпечити успішність у навчанні для кожного молодшого школяра, незалежно від рівня його розумових здібностей? У чому виявляються сучасні погляди на особистість молодшого школяра? Як буде розвиватися педагогічна професія у ХХІ сторіччі?). Студентам четвертого курсу запропоновано сформулювати проблемні питання та провести фрагменти занять із обговорення.

Розвиткові позитивної «Я-концепції» та адекватної і стійкої самооцінки студентів як суб'єктів професійної діяльності сприяє створення ними портфоліо в процесі вивчення «Педагогіки».

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в процесі вивчення «Педагогіки» здійснюється через залучення майбутніх учителів початкових класів до планування практичних занять та проведення їх фрагментів (із подальшим аналізом).

Стимулювання прагнення до самовиховання майбутніх учителів початкових класів забезпечується через виконання ними системи завдань. Наприклад, студенти формулюють тези щодо важливості самовиховання в житті сучасного вчителя, в групах обговорюють основні шляхи становлення вчителя-майстра, а потім складають власну програму професійного самовдосконалення.

Важливим аспектом роботи стає підтримання допитливості й «пізнавального» психологічного клімату в студентській академічній групі в ході вивчення «Педагогіки». Задля цього майбутнім учителям запропоновано на основі спостережень за взаєминами між дітьми, вчителями та батьками, перегляду телепрограм, ознайомлення з педагогічною пресою добирати матеріал для подальшого колективного обговорення.

Формуванню в студентів ієрархії ціннісних орієнтацій, що пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, сприяє виконання ними творчих завдань. Наприклад, у ході вивчення теми «Урок як основна форма організації навчання» (рефлексивно-оцінний етап) з розділу «Теорія освіти та навчання» майбутні вчителі познайомилися з рекомендаціями Ш. Амонашвілі щодо організації та проведення уроків у школі першого ступеня. Потім вони розробили фрагменти уроків, у яких реалізували певні поради видатного педагога та сформулювали тези щодо доцільності добору змісту та форм роботи з молодшими школярами у запропонованому варіанті роботи.

Підсилення практичної спрямованості підготовки студентів здійснюється шляхом розв'язання майбутніми вчителями початкових класів педагогічних задач заочною темою, залучення студентів до добору таких задач за певними темами (з подальшим проведенням ними фрагментів практичних занять), аналізу педагогічних ситуацій, що виникають у майбутніх учителів у ході безвідривної педагогічної практики. Декілька практичних занять було проведено з використанням методу ділової гри. Наприклад, у ході вивчення теми «Керівництво навчально-виховною роботою школи» з розділу «Школознавство» студенти підготували та провели педагогічну раду за темою «Педагогічні шляхи формування ключових компетентностей в учнів початкової школи».

Сучасними навчальними планами передбачено велику кількість годин самостійної роботи студентів у ході вивчення «Педагогіки». Як існує забезпечення самостійної роботи зумовлює необхідність розробки комплексу завдань за кожною темою курсу. Зокрема, для індивідуальної науково-дослідницької роботи нами запропоновано теми, що допомагають майбутнім учителям початкових класів докладно проаналізувати певні проблеми, які відносно нещодавно стали об'єктом наукових досліджень та мають велике практичне

значення («Сучасний учень початкової школи та комп'ютер», «Як зробити урок цікавим для учня шестирічного віку», «Самостійність молодшого школяра під час виконання домашніх завдань», «Гіперактивна дитина: особливості поведінки та допомога дорослих», «Початкова школа як середовище розвитку молодшого школяра» тощо).

Запроваджено проведення студентських науково-практичних конференцій із актуальних проблем організації освітнього процесу в школі першого ступеня за участі професорсько-викладацького складу кафедри педагогіки та психології та студентів факультету початкової освіти («Шестирічна дитина в школі», «Як допомогти молодшому школяреві успішно вчитися», «Використання мультимедійних засобів в освітньому просторі початкової школи», «Виховання сучасного молодшого школяра: проблеми, досвід, перспективи» тощо). Залучення великої кількості студентів до участі у науково-практичних конференціях сприяє подальшому формуванню в майбутніх учителів поняття про сучасні підходи до організації освітнього процесу в початковій школі, набуттю ними досвіду підготовки доповідей та публічних виступів.

За нашими спостереженнями, в ході аудиторної та позааудиторної роботи у студентів формується комплекс педагогічних умінь, необхідних їм у майбутній професійній діяльності, а саме: проєктувальних, конструктивних, комунікативних, організаторських.

Відзначимо, що процес забезпечення професійної мотивації у майбутніх учителів початкових класів у ході вивчення «Педагогіки» потребує цілеспрямованості, системності та систематичності, передбачає поступове збільшення кількості й підвищення рівня складності відповідних умінь та навичок, якими мають оволодіти студенти. З іншого боку, ефективність даної роботи залежить від рівня професійної майстерності викладача.

Висновки і пропозиції. Важливість реалізації сучасних вимог до професійно-педагогічної підготовки актуалізує проблему цілеспрямованого формування професійної мотивації у майбутніх учителів початкових класів. Вирішення даної проблеми зумовлює відображення у змісті роботи зі студентами у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» потреб майбутньої професійної діяльності у школі першого ступеня та систематичне використання форм, методів та засобів роботи, що забезпечують суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу. Представлені нами дидактичні аспекти формування професійної мотивації у майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» доповнюють теорію професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічного ВНЗ.

Перспективу подальших наукових розвідок у цьому напрямі можуть становити педагогічні дослідження з метою вивчення впливу цілеспрямованого формування професійної мотивації на особистісний розвиток майбутніх учителів початкової школи; обґрунтування дидактичних засад даної роботи в ході вивчення інших предметів циклу дисциплін загально-професійної підготовки у педагогічному ВНЗ.

Список літератури:

1. Дитина – педагог: сучасний погляд. Психолого-педагогічні та соціальні аспекти сучасної дошкільної та початкової освіти: колективна монографія / за заг. ред. В. В. Докучаєвої. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 492 с.
2. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
3. Єрохін С. А. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці / С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=3.%20%D0%84%D1%80%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%BD>
4. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
5. Кочарян О. С. Структура мотивації навчальної діяльності студентів [Текст]: навч. посіб. / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, В. М. Павленко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2011. – 40 с.

Толмачева И.М.

Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПЕДАГОГИКИ

Аннотация

В статье проанализированы дидактические аспекты формирования профессиональной мотивации у будущих учителей начальных классов в процессе изучения учебной дисциплины «Педагогика». Охарактеризованы теоретические положения, которые выступают научной основой данной работы. Описаны соответствующие дидактические условия. Ведущей является идея отражения в содержании работы со студентами потребностей будущей профессиональной деятельности в школе первой ступени и систематического использования форм и методов, которые обеспечивают субъект-субъектное взаимодействие участников образовательного процесса в ходе профессионально-педагогической подготовки. Представлен опыт организации данной работы.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, будущий учитель начальных классов, профессиональная мотивация, дидактические аспекты, педагогика.

Tolmachova I.N.

Public Institution «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy»

FORMATION OF PROFESSIONAL MOTIVATION OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY CLASSES IN THE COURSE OF STUDYING PEDAGOGY

Summary

In the article were analyzed the didactic aspects of the formation of professional motivation of future teachers of elementary classes in the course of studying educational discipline «Pedagogy». Author determined theoretical principles that serves as the scientific basis of this work. It was described the corresponding didactic conditions. The leading idea is displaying in the content of the needs of the students future careers at school first degree and systematic use of forms and methods that provide subject interaction of participants in the educational process in the course of professional pedagogical training. It was presented the experience in organization of this work.

Keywords: professionally pedagogical training, future teacher of elementary classes, professional motivation, didactic aspects, pedagogy.